

"Yahut bir kelâm, zihnini alır; misalî âlem-i misallere kadar götürür, gezdirir." cümlesini izah eder misiniz?

"Arkadaş! Eşya ve şeyler arasında öyle münasebetler vardır ki, onları âyine gibi yapıyor. Her birisi, ötekisini gösteriyor. Birisine bakıldığı zaman, ötekisi görünür. Meselâ bir parça cam büyük bir sahrayı gösterdiği gibi, bazen olur ki, bir kelime, uzun ve hayalî bir macerayı sana gösterir. Bir kelime, pek acip bir vukuatı senin gözünün önüne getirir, temessül ettirir. Yahut bir kelâm, zihnini alır; misalî âlem-i misallere kadar götürür, gezdirir."(1)

Bu paragrafta asıl vurgulanan husus **tedâi-yi efkâr**, yani çağrışımdır. İnsan zihni komplike çalışan bir fikir fabrikası gibidir. **Hayal** insanın zihin fabrikasına bir malzeme atar, zihin fabrikası da bu malzemeyi dokuyup işlemeye başlar. Hayalin zihne attığı malzemenin niteliği, zihnin işleyişini şekillendirir.

Mesela hayal zihne "**karbüratör**" diye bir kelime atar, insan zihni karbüratörün çağrıştırdığı ne varsa hemen işlemeye ve düşünmeye başlar. Bu kelime ile ilgili ne biliyorsa akıl hepsini çağrışım vasıtası ile bir anda zihne getirir.

Yine "**neşv-ü nema**" dediğimizde, akıl hemen bir bitki ya da filizin tohumdan ağaca kadar bütün büyüme aşamalarını tahattur eder ve kafasında o gelişip büyüme aşamalarını bir bir canlandırarak, uzun bir fikri seyahat yapar. Zaten konunun devamında da Üstad Hazretleri "**Bazere**" "**Semerate**" örnekleri ile bu meselenin izahını yapıyor. Meyve denildiğinde meyve bahçesinin çağrıştırılması gibi.

Misali alem-i misaller eşyanın zihindeki imajlarıdır. Zihin her eşya için bir imajı hafızasında arşivler. Sonra o eşya tahattur edildiğinde, zihinde arşivlenmiş olan imajlar çağrışım ile davet ediliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 5. Ayet Tefsiri.](#)